

تأثیر عصر جهانی شدن در بازنمایی هویت ملی در تصویرگری‌های کتاب‌های داستانی تألیفی نوجوان در ایران*

چکیده

امروزه تصویرگری کتاب نیز مانند دیگر عرصه‌های هنری، تحت تأثیر پدیده جهانی شدن قرار دارد. تأثیر این مسئله افزون بر مضامین، در اجرای سبک این آثار نیز قابل مشاهده است. در این پژوهش، برای بررسی ابعاد پدیده جهانی شدن از آرای پژوهشگران حوزه جهانی شدن به ویژه گشتارگرایان بهره گرفته می‌شود و تأثیراتی که این پدیده بر روی مضامین و تصاویر کتاب‌های نمونه پژوهش گذاشته می‌شود، مورد بررسی قرار می‌گیرد. نمونه مورد مطالعه این پژوهش، ۱۷۰ کتاب داستانی گروه نوجوان شرکت‌کننده در «نهمین دوسالانه کتاب برتر انجمن فرهنگی ناشران کتاب کودک و نوجوان در سال ۱۳۹۶» است. پرسش اصلی پژوهش به این مسئله می‌پردازد که بازنمایی هویت ملی در تصویرگری کتاب‌های این گروه سنی با توجه به پدیده جهانی شدن چگونه جلوه‌گر شده است؟ نتیجه پژوهش نشان داد که کتاب‌های نمونه پژوهش، افزون بر مضامین کتاب‌ها، در فرم و سبک تصویرگری‌ها از جریان‌های جهانی تأثیر گرفته‌اند. زاویه دید به‌کاررفته در تصویرگری‌ها و بهره‌گیری از پرسپکتیو ذهنی، تأثیرپذیری از جریان‌ها و مکتب‌های نقاشی غرب، کاربرد ترکیب رنگی‌های جدید متأثر از فضای دیجیتال، تأثیرپذیری از فضاهای به‌کاررفته در انیمه‌های مطرح جهانی، شاخصه‌های بارزی بودند که تصویرگران تحت تأثیر جریان‌های جهانی در تصویرگری‌های خود به کار برده بودند. همچنین، با بررسی سایر کتاب‌های نمونه پژوهش روشن شد که افزون بر بهره‌گیری از مؤلفه‌های هویت ملی در مضامین کتاب‌ها، در فرم و سبک تصویرگری‌ها نیز به شاخصه‌های هویت ایرانی پرداخته شده است. مهم‌ترین شاخصه‌های تصویری شناسایی شده

*این مقاله برگرفته از رساله دکتری لاله جهانبخش با عنوان: «مطالعه بازنمایی هویت ملی در کتاب‌های مصور نوجوان (مطالعه موردی: کتاب‌های داستانی شرکت‌کننده در چهار دوره دوسالانه کتاب برتر انجمن فرهنگی ناشران کتاب کودک و نوجوان در دهه ۹۰)» است.

لاله جهانبخش

دانشجوی دکتری پژوهش هنر، دانشکده مطالعه و علوم نظری هنر، دانشگاه هنر تهران، تهران، ایران، نویسنده مسئول.

l.jahanbakhsh@student.art.ac.ir

سید حسن سلطانی

دانشیار گروه نقاشی، دانشکده هنرهای تجسمی، دانشگاه هنر تهران، تهران، ایران.

soltani@art.ac.ir

تاریخ دریافت: ۱۴۰۱-۰۶-۰۳

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۱-۰۹-۲۸

1-DOI: 10.22051/PGR.2022.41465.1155

مشمتمل بر بهره‌گیری از نقوش سنتی، تأثیرپذیری از مکاتب نگارگری ایرانی در طراحی، ترکیب‌بندی و رنگ‌گذاری و در نهایت زاویه دید عینیت‌گرا بودند.

واژه‌های کلیدی: تصویرگری، کتاب نوجوان، جهانی‌شدن، هویت ملی، گشتارگرایان.

مقدمه

هنگامی که از ادبیات کودک و نوجوان سخن گفته می‌شود؛ نقش تصویر و تصویرگری کتاب به عنوان یک عنصر مهم مطرح می‌شود. کتاب‌های کودک و نوجوان به سبب ویژگی‌های خاص این دوره، نیازمند تصاویر هستند تا بتوانند به درک و فهم هر چه بهتر و بیشتر مفاهیم و موضوع‌های مطرح‌شده در کتاب‌ها کمک کنند. محدود بودن تجربه کودکان و نوجوانان، محدودیت گنجینه واژگان، ناتوانی دریافت رویدادهای مختلف در یک زمان و موارد مشابه همگی عواملی هستند که قرارگیری تصویر در کنار متن را به امری ضروری در کتاب‌های این رده سنی تبدیل می‌کند. البته باید توجه داشت که این محدودیت‌ها با بزرگ شدن کودکان کاهش یافته و در کتاب‌های نوجوانان شاهد کاهش عناصر تصویر و غلبه بیشتر متن هستیم. آثار ارزشمند مصور ادبی کودک و نوجوان افزون بر کمک به رشد روانی و بالندگی فکری، سبب انتقال ارزش‌های اصیل و برتر اجتماعی و اخلاقی به آنان شده و در آشنا کردن آن‌ها با مسائل بنیادی مانند هویت ملی سرزمینی که در آن زندگی می‌کنند، نقش مؤثری دارد. در عصر امروز، هنگامی که از هویت ملی هر کشوری سخن گفته می‌شود، بی‌گمان عمده‌ترین چالش فراروی هویت‌های ملی، پدیده جهانی‌شدن و ملزومات و نیازهای نوین برآمده از آن است. بدیهی است که عصر جهانی‌شدن با پیدایش پدیده‌هایی مانند اینترنت و رسانه‌های جهانی که نزدیک به دو دهه است ایران را نیز مانند سایر کشورها در خود فرو برده‌است، می‌تواند از پدیده‌های تأثیرگذار در تغییر سبک و محتوای تصویرگری‌های نوجوانان باشد. با توجه به این مقدمه و اهمیت نقش تعلیم و تربیت از سنین پایین‌تر که برهه‌ای بسیار کلیدی در تشکیل هویت نوجوانان است، انجام چنین پژوهش‌هایی لازم به نظر می‌رسد. هدف از این پژوهش، بررسی چگونگی بازنمایی هویت ملی در تصویرگری‌های نمونه پژوهش با توجه به تأثیرات پدیده جهانی‌شدن است. پرسش اصلی پژوهش به بررسی این مسئله می‌پردازد که بازنمایی هویت ملی در تصویرگری کتاب‌های این گروه سنی با توجه به پدیده جهانی‌شدن چگونه جلوه‌گر شده‌است؟ فرضیه این پژوهش بر این

اصل استوار است که تصویرگران ایرانی با توجه به پیشینه غنی تصویرگری در ایران، از سنت‌های تصویرگری ایرانی در تصویرهای خود بهره گرفته‌اند. همچنین به سبب تأثیرات عصر جهانی‌شدن که ایران را نیز مانند سایر کشورها در بر گرفته‌است؛ هم در مضامین و هم در تصویرگری‌ها از جریان‌های رایج جهانی نیز بهره گرفته‌اند. در این پژوهش، پس از بررسی مفاهیم مهم پژوهش که شامل پدیده جهانی‌شدن از دیدگاه گشتارگرایان، مفهوم هویت ملی و مؤلفه‌های اصلی آن در ایران است، به بررسی نمونه‌های پژوهش می‌پردازیم تا چگونگی بازنمایی هویت ملی در تصویرگری‌های کتاب‌های نوجوان مشخص شود.

پیشینه پژوهش

پژوهش‌های اندکی در پیوند با تأثیر جهانی‌شدن بر روی بازنمایی هویت ملی در تصویرگری کتاب نوجوان انجام شده‌است که این پژوهش‌ها نیز به صورت موردی، جنبه‌های هویت ملی ایرانی را در این گونه کتاب‌ها مورد بحث و بررسی قرار می‌دهد. برای نمونه، مرضیه میر رحیمی (۱۳۹۷) پژوهشی با عنوان «بازنمود هویت اسطوره‌ای در تصویرسازی کتاب کودک گروه سنی (ب و ج) دهه ۹۰ ایران» انجام داده‌است. وی، در این اثر، درباره چگونگی بازتاب هویت اسطوره‌ای که آن را در زیرمجموعه هویت ملی ایرانی تعریف کرده‌است، سخن می‌گوید. یافته‌های این پژوهش نشان داد که مهم‌ترین شاخصه‌های هویت اسطوره‌ای در تصویرسازی کتاب کودک گروه سنی ب و ج دهه ۹۰ ایران پهلوانان و فرمانروایان، راز و رمز، تخیل، جاذبه، رؤیا، تجلی و تجسم انتزاع، هویت‌های ملی و مذهبی و اسلامی ایرانی است. حمیده امینی (۱۳۹۲) نیز در پژوهشی با نام «قصه‌های کودکان و چگونگی بازنمایی هویت در آن‌ها (بررسی تطبیقی قصه‌های مجموعه کتاب قصه‌های خوب برای بچه‌های خوب با قصه‌های هانس کریستین اندرسن)» بر آن بود تا به شناسایی چگونگی بازنمایی انواع هویت بپردازد. در این پژوهش از هر نویسنده، تعداد ۱۰ قصه و روی هم رفته ۲۰ قصه به روش نمونه‌گیری غیر احتمالی هدفمند، انتخاب شده تا مورد تحلیل و ارزیابی قرار گیرد. به طور کلی، یافته‌های این پژوهش نشان داد که بیشترین شباهت در بازنمایی هویت دینی و بیشترین تفاوت در بازنمایی هویت ملی وجود دارد. در این جا باید اشاره شود که کتاب‌ها و پژوهش‌های گوناگونی در حوزه جهانی‌شدن و تأثیر آن بر فرهنگ و هنر وجود دارد. مانند کتاب «جهانی‌شدن، فرهنگ، هویت» نوشته احمد گل محمدی (۱۳۸۱) و

شود. دیدگاهی که در نتیجه بررسی نمونه‌های این پژوهش نیز شاهد آن خواهیم بود.

پدیده جهانی شدن^۱

پدیده جهانی شدن پدیده‌ای تقریباً متأخر است که نمود پیوسته و بی‌مانند آن در گفتمان‌های دانشگاهی دهه ۱۹۹۰ (دهه‌ای که برخی آن را دهه جهانی شدن نامیده‌اند) به اوج خود رسید. رویکردها و رهیافت‌های گوناگونی که کوشیده‌اند پدیده «جهانی شدن» را در قالب یک الگوی نظری عام و فراگیر، قابل فهم کنند، هنوز در ارائه یک تفسیر و تحلیل منطقی و واقع‌بینانه توفیقی نیافته‌اند. ولی باید گفت که بیشتر مفاهیم اصلی و رایج در رشته‌های علوم انسانی و اجتماعی، چنین ابهام‌ها و تناقض‌هایی دارند که در بیشتر موارد تلاش نظریه‌پردازان برای ارائه تعریف جامع از آن را غیر ممکن می‌سازد. ولی در حالت کلی می‌توان تعریف‌هایی را برای این مفهوم ارائه کرد که اتفاق نظر بیشتری در بین صاحب‌نظران این حوزه دارد. تاملینسون در تعریفی که برای جهانی شدن ارائه می‌دهد معتقد است که «جهانی شدن یعنی افزایش شمار پیوندها و ارتباطات متقابلی که فراتر از دولت‌ها دامن می‌گسترانند و نظام جدید جهانی را می‌سازند. جهانی شدن به فرایندی اطلاق می‌شود که از طریق آن، حوادث، تصمیمات و فعالیت‌های یک بخش از جهان می‌تواند نتایج مهمی برای افراد و جوامع در بخش‌های بسیار دور کره زمین داشته باشد» (تاملینسون، ۱۳۹۳: ۲۳). گل محمدی نیز جهانی شدن را «فرایند فشرده‌گی فزاینده‌ی زمان و فضا که به واسطه آن مردم جهان کم‌وبیش و به صورتی نسبتاً آگاهانه در جامعه جهانی واحد ادغام می‌شوند» (گل محمدی، ۱۳۸۱: ۱۹).

قدمت و پیشینه اندک جهانی شدن در انجمن‌های علمی و ارتباط آن با سطح‌های گوناگون تحلیل، مانند سیاست، اقتصاد و فرهنگ در دشواری تعریف آن مؤثر بوده‌اند. گسترده‌گی دگرگونی‌های دربرگیرنده این مفهوم و نیز نرسیدن به تکامل نهایی، از دیگر دلایل عدم تعریف دقیق این پدیده است (اسفندیاری، ۱۳۹۶: ۳۲). در ارتباط با نظریه‌های مربوط به جهانی شدن سه مکتب وجود دارد. این سه مکتب مشتمل اند بر مکتب حاد جهانی گرایان^۲، شکاکان^۳ و گشتارگرایان^۴ است. «حاد جهانی گرایان» معمولاً متکی بر منطق اقتصادی هستند و بر پیدایش یک بازار واحد جهانی تأکید دارند. این دیدگاه چنین استدلال می‌کند که جهانی شدن نه تنها «ملی زدایی» از اقتصاد را به انجام می‌رساند، بلکه شکل‌های جدیدی از سازمان اجتماعی را بنا می‌کند که در نهایت جای دولت-ملت سنتی را خواهد گرفت. افرادی که به عکس این

پژوهش‌هایی از قبیل «واکاوی تقابل یا تعامل ارتباط تصویری با فرآیند جهانی شدن» نوشته سپیده ملکی و سعید نظری (۱۳۹۵) که در آن‌ها به تأثیرات جهانی شدن بر روی فرهنگ یا سایر شاخه‌های ارتباط تصویری مانند پوستر، عکس و موارد مشابه پرداخته شده‌است؛ اما چون این پژوهش‌ها به صورت غیر مستقیم به بحث مقاله حاضر مربوط نمی‌شود، به شرح آن‌ها نمی‌پردازیم.

در نهایت، پس از بررسی‌های مرتبط با پیشینه پژوهش، دیدیم که پژوهشی در پیوند با کتاب‌های مصور داستانی گروه سنی نوجوان که مسئله مواجهه با جهانی شدن و هویت ملی را در ایران به طور جامع بحث و بررسی کند، انجام نشده‌است. در این پژوهش، با توجه به تعداد بالای نمونه‌های پژوهش و با توجه به این امر که تمامی این نمونه‌ها در یکی از مهم‌ترین گردهمایی‌های ناشران کتاب کودک و نوجوان در ایران شرکت کرده‌اند، می‌تواند چشم‌اندازی وسیعی از وضعیت چاپ و نشر کتاب در این رده سنی را در اختیار مخاطبان قرار دهد.

روش انجام پژوهش

روش این پژوهش، توصیفی و تحلیلی است. گردآوری مطالب با بهره‌گیری از منابع کتابخانه‌ای انجام گرفته‌است. دسترسی به نسخه‌های کتاب‌های مورد بررسی به شیوه میدانی و مشاهده و عکس‌برداری مستقیم امکان‌پذیر شده‌است. نمونه مورد بررسی این پژوهش، ۱۷۰ کتاب داستان تألیفی نوجوان شرکت‌کننده در دوسالانه انجمن فرهنگی ناشران کتاب کودک و نوجوان در سال ۱۳۹۶ است. این دسته کتاب‌ها مناسب گروه سنی ج، د، ه و به طور کلی گروه سنی نوجوان (تقریباً ده تا پانزده سال) است. افراد این رده سنی در دوره‌ای از زندگی خود به سر می‌برند که قادر به درک مسائل بنیادی‌تری مانند هویت ملی و اهمیت آن در سرزمینی که زندگی می‌کنند، هستند. این دوسالانه از مهم‌ترین گردهمایی‌های ناشران کتاب کودک و نوجوان در ایران است. رویکرد پژوهش نیز رویکرد جهانی شدن و به طور ویژه، مکتب تحول‌گرایان یا گشتارگرایان است. زیرا از میان رویکردهای مختلفی که به پدیده جهانی شدن وجود دارد، نظریه‌های گشتارگرایان بیشترین هم‌پوشانی را پریش و فرضیه پژوهش دارد. در این رویکرد، این باور وجود دارد که جهانی شدن منجر به تغییر روابط قدرت بین سطوح ملی و فراملی شده‌است. با وجود این، جهانی شدن منجر به پایان دولت-ملت‌ها به عنوان واحدهای عمده سیاسی و فرهنگی نشده‌است. در عین حال احتمال دارد که به همگرایی جهانی در فرهنگ‌ها، منجر

نظریه باور دارند، در گروه «شکاگان» قرار می‌گیرند. آن‌ها معتقدند که جهانی‌شدن اصولاً یک افسانه است و دولت‌های ملی در شکل سه منطقه اصلی (آمریکای شمالی، اروپا و آسیا، اقیانوسیه) همچنان بسیار نیرومند باقی‌مانده‌اند. شکاگان به جریان‌های مهم سرمایه، تجارت و نیروی کار در اواخر قرن ۱۹ اشاره می‌کنند تا شاهد آورند که سطوح امروزی وابستگی متقابل اقتصادی به‌هیچ‌وجه از جنبه تاریخی بی‌سابقه نیست. برخی از شکاگان حکومت جهانی را یک پروژه غربی می‌دانند که به دوام اولویت و برتری غرب در امور جهانی کمک می‌کند. دسته سوم، گشتارگرایان هستند و افرادی مانند هلد^۵ (۱۹۹۳)، گیدنز^۶ (۱۹۹۰)، کاستلز^۷ (۱۹۹۶) اولریش بک (۱۹۹۲)^۸ و موارد مشابه در این دسته جای می‌گیرند (دهشیری، ۱۳۹۶: ۶۶). در این پژوهش، برای ارائه تعریفی جامع از جهانی‌شدن و بررسی ابعاد آن بیشتر از آراء گشتارگرایان بهره گرفته می‌شود. همچنین باید اشاره کرد که پیشینه نظری این گروه بسیار گسترده و گوناگون است و هر روز بر دگرگونی و حجم آن افزوده می‌شود. در این پژوهش از دیدگاه‌های نظریه‌پردازان مهم گشتارگرایی بهره گرفته می‌شود.

گشتارگرایان (تحول‌گرایان)

این نظریه‌پردازان استدلال می‌کنند که مرحله فعلی جهانی‌شدن از نظر تاریخی بی‌سابقه و نتیجه آن نامشخص است؛ یعنی آن‌ها به وجود نوعی آرمان به نام «دنیای جهانی شده» که مشخصاتی از پیش تعیین‌شده را داشته باشد، باور ندارند. ولی از دیدگاه آن‌ها فرایندهایی در جهان آشکار است که همه کشورهای و جوامع را به صورت بخش‌هایی از یک نظام جهانی در می‌آورد. آن‌ها جهانی‌شدن را نیروی محرکه اصلی در پشت دگرگونی‌های سریع اجتماعی، سیاسی و اقتصادی می‌دانند که جوامع مدرن و نظم جهانی را شکل می‌دهند؛ ولی تأکید می‌ورزند که جهانی‌شدن فرایندی با احتمالات گوناگون و ناسازگار، به همراه رانش‌ها و کشش‌ها، چندپارگی‌ها و یکپارچگی‌ها و کلی‌گرایی‌ها و جزئی‌گرایی‌هاست (گل محمدی، ۱۳۸۱: ۳۶-۴۰). چکیده نظریه تحول‌گرایان این است که در آستانه هزاره جدید، جهانی‌شدن نیروی جدیدی است که دگرگونی سریع اجتماعی، سیاسی و فرهنگی را پیش می‌برد. اگر در گذشته جدا کردن عرصه داخلی و جهانی از هم به سادگی انجام می‌گرفت، در شرایط جدید این گروه‌بندی ناممکن است. با وجود این، جهانی‌شدن منجر به پایان دولت-ملت‌ها به عنوان واحدهای عمده سیاسی و فرهنگی نشده‌است. در عین حال احتمال دارد که به تقارب جهانی در

فرهنگ‌ها نیز منجر شود. به طور کلی، می‌توان تأثیرات سیاسی جهانی‌شدن فرهنگی بر فرهنگ‌های ملی را از نظر گشتارگرایان در دو مقوله کلی دسته‌بندی کرد: «تأثیرات تصمیمی و نهادی» و «تأثیرات توزیعی و ساختاری». گشتارگرایان با توجه به مقوله نخست، یعنی تأثیرات تصمیمی و نهادی، چنین استدلال می‌کنند که جهانی‌شدن فرهنگی به شکل چشمگیری، آن بافت نهادی و سازمانی را که پروژه‌های محلی یا ملی در آن شکل می‌گیرند را دگرگون می‌سازد. به همین سبب، هزینه‌ها و فایده‌های سیاست‌های ملی در جهت حفظ استقلال فرهنگی و کنترل سیاسی و سانسور به طور فزاینده‌ای دستخوش تغییر شده‌اند. در پیوند با تأثیرات توزیعی و ساختاری نیز می‌توان اشاره کرد که تأثیرات سیاسی پراکندگی فرآورده‌های فرهنگ‌عامه (غربی) بر فرهنگ‌های ملی، درباره یک‌دست‌سازی مصرف کالاهای انبوه فرهنگی، به ویژه در میان کودکان و نوجوانان که گروه سنی مورد بحث در پژوهش حاضر هستند، می‌تواند نگران‌کننده باشد. (اسفندیاری، ۱۳۹۶: ۴۵) این کالاهای فرهنگی، در پیوند با موضوع مورد بررسی پژوهش که تصویرسازی برای کتاب‌های کودکان و نوجوانان است، می‌تواند با تصاویر کتاب‌های ترجمه‌شده، کارتون‌ها، بازی‌های رایانه‌ای و محصولات فرهنگی دیگری که ذائقه تصویری این گروه سنی را شکل می‌دهد، به وفور در دسترس کودکان و نوجوانان قرار می‌گیرند. ولی در نهایت این پژوهندگان تأکید دارند، آن حکومت‌هایی که سیاست‌های فرهنگی بسته‌ای را برای کمینه‌سازی نفوذهای خارجی اعمال کرده‌اند بیشتر در معرض تهدید جهانی‌شدن فرهنگی در دوران معاصر قرار دارند. البته به این نکته اشاره می‌کنند که حتی برخی دولت‌های غربی با محدود کردن یا کنترل نفوذ خارجی، سیاست‌هایی برای حفظ هویت فرهنگی خود پیاده کرده‌اند. گشتارگرایی مانند هلد با این نگرش موافق نیست که پروژه‌های فرهنگی ملی‌گرا در وضعیت کنونی رو به نابودی باشند؛ ولی بار دیگر تأکید می‌کنند که ابتکارها و سیاست‌های فرهنگی ملی باید اصلاح و متناسب با شرایط جدید جهانی تنظیم شوند.

آن‌ها معتقدند اگرچه جهانی‌شدن بر عرصه‌های اقتصادی، سیاسی، اجتماعی و فرهنگی تأثیر می‌گذارد اما نمی‌تواند به عنوان یک فرایند تخریب‌گر نگریده شود. جهانی‌شدن یک جاده تاریخی یک‌طرفه و از پیش تعیین‌شده نیست بلکه روند پیش روی آن به سیاست‌ها و گزینه‌های به کارگرفته‌شده در منطقه‌های مختلف جهان بستگی دارد. این به آن معناست که رویکردها و اقدامات نخبگان فرهنگی

است که ملی‌گرایی به گسترش و امتداد مکانی و اجتماعی شبکه‌ها و نهادهایی که پیام‌های فرهنگی را انتقال می‌دهد کمک کرده‌است. از این جنبه، ملی‌گرایی را می‌توان تسهیل‌کننده و گامی آغازین به سوی جهانی‌شدن دانست.

هال، این ایده را که جهانی‌شدن، فضایی نامتناقض و بدون ناسازگاری است که در آن همه چیز کاملاً در سیطرهٔ نهادهاست، به گونه‌ای که نهادها کاملاً از آن چه می‌گذرد و آن چه رخ خواهد داد آگاه‌اند را نمی‌پذیرد. البته باید این نکته را هم در نظر گرفت که در این فرآیند باید تفاوت‌ها تا اندازه‌ای کنترل و حتی خنثی می‌شوند تا قابل بازتاب باشند. با این حال، از دید هال، فرایند اخیر، با امکان دادن به «حاشیه‌ها» برای ورود به مرحله بازنمایی شدن، به شکل تناقض‌آمیزی موجب بروز عمیق‌ترین انقلاب فرهنگی شده‌است. هال می‌نویسد: «در جهان ما به نحو تناقض‌آمیزی در حاشیه بودگی به موقعیتی قدرتمند مبدل شده‌است. سوژه‌های جدید، جنسیت‌های جدید، قومیت‌های جدید، مناطق جدید و جوامع جدید که تاکنون از اشکال عمده بازنمایی فرهنگی محروم شده بودند، حالا خودی نشان می‌دهند. پس می‌توان نتیجه گرفت که جهانی شدن نه تنها به‌هیچ‌وجه هویت فرهنگی را از بین نبرده بلکه شاید مهم‌ترین نیرو در آفرینش و اشاعه آن بوده است» (هال، ۱۳۹۱: ۵۰).

هویت ملی^۹ و پدیده جهانی‌شدن در ایران

نگرش‌های مثبت و منفی گوناگونی نسبت به جهانی‌شدن در داخل ایران وجود دارد. از دید مثبت‌گرایان، جهانی‌شدن موجب پویایی و بالندگی هویت ملی می‌شود. زیرا ارزش هویت در بازار رقابت جهانی به میزان توان آن در رقابت و خودآگاهی و اعتماد به نفس و آگاهی از شرایط جدید بین‌المللی بستگی دارد، ولی هنگامی که جهانی‌شدن نه به عنوان پروسه بلکه پروژه‌ای که بخواهد تسلط همه‌جانبه فرهنگ غربی را در پی داشته باشد، نگرسته شود، جنبه منفی پیدا می‌کند. وقتی از جهانی‌شدن در تمامی کشورها به ویژه در ایران سخن به میان می‌آید، نخستین چالش پیش رو، چگونگی تطبیق هویت ملی با ارزش‌هایی است که جهانی‌شدن آن‌ها را زیر سؤال می‌برد (گل محمدی، ۱۳۸۱: ۱۴). نکته‌ای که در این جا قابل اشاره بوده، این است که پیامدهای رویارویی با پدیده جهانی‌شدن خواه منفی و خواه مثبت باشد، مواجهه با آن گریزناپذیر است. این پدیده از طریق دگرگون کردن بنیان‌های هویتی، ارزش‌های تعریف‌شده ملت‌ها را دستخوش دگرگونی‌های جدی می‌کند. جهانی‌شدن جدید

و سیاست‌گذار در کشورهای مختلف از اهمیت فزاینده‌ای برخوردار شده‌است (Held et al, ۱۹۹۹: ۱۲۳). گشتارگرایان به جای تصدیق پایان دولت ملی، بر این امر تأکید دارند که امروزه یک رژیم حکمرانی جدید، رابطه بین حاکمیت، قدرت، دولت و قلمرو را پیچیده می‌کند. «گشتارگرایان مشوق یک دولت فعال‌تر هستند که در پاسخ به شرایط جدید جهانی، راهبردهای تازه‌ای برای بازنگری و بازسازی خود به کار می‌برد» (اسفندیاری، ۱۳۹۶: ۳۰).

رابرتسون نیز مانند بیشتر گشتارگرایان، توجه فزاینده به هویت در دنیای معاصر را نتیجه همین تلاقی و رویارویی شکل‌های گوناگون زندگی در فرایندهای جهانی‌شدن می‌داند. از دیدگاه رابرتسون، جهانی‌شدن با برساخته شدن نهادی فرد سرورکار دارد. «جهانی‌شدن مشوق فردیت و هویت است و ایجاد جنبش‌های اقلیت و دیگر اشکال احراز هویت را افزایش می‌دهد. به طور کلی، جهانی‌شدن به تنهایی و به خودی خود، توقع روشن ساختن هویت را در بردارد» (رابرتسون، ۱۳۸۰: ۲۷). حتی رابرتسون تا آن جا پیش می‌رود که به معرفی اصطلاح «جهان-محلی» می‌پردازد. تا به رابطه دوسویه بین امر جهانی و امر محلی اشاره کند. او پیشنهاد می‌کند که با توجه به بار معنایی بیش‌ازپیش منفی اصطلاح «جهانی‌شدن» که اغلب در مخالفت و تنش با محلی شدن فرض می‌شود، اصطلاح «جهانی-محلی» شدن را کلاً جایگزین جهانی‌شدن کنیم. از دید رابرتسون، هر تمدن و ملتی باید در عین حالی که دارای «عام‌گرایی» و هماهنگی با تغییرات جهانی باشد، باید از «خاص‌گرایی» و هنر و میراث‌های خود به دور نبوده و هر دو را با نگاهی بنیادین و راهبردی مدیریت نماید. از چشم‌اندازی متفاوت استوارت هال در پیوند با جهانی‌شدن و هویت، به نتیجه مشابهی می‌رسد. استدلال او این است که جهانی‌شدن همچون سرمایه‌داری در بستری متناقض پیشروی می‌کند. از این رو، فرهنگ توده جهانی به جای آفرینش یک فرهنگ جهانی همگن که مبتنی بر انگلیسی بودن یا آمریکایی بودن باشد، تفاوت‌ها را به رسمیت شناخته و جذب می‌کند. این فرهنگ سعی نمی‌کند تفاوت‌ها را از میان بردارد، بلکه از طریق آن‌ها عمل می‌کند (هال، ۱۳۹۱: ۲۳). عکس این قضیه نیز می‌تواند درست باشد؛ یعنی همان گونه که جهانی‌شدن تأثیر مستقیمی بر آشکار شدن هویت می‌گذارد و در واقع مشوق ملت‌ها برای این آشکارشدگی است، خود هویت‌ها و ملیت‌ها هم با پرداختن به خود و خود آشکاری می‌توانند گامی در جهت جهانی‌شدن بگذارند. از دیدگاه هلد، تأثیر پروژه ملی‌گرایی بر جهانی‌شدن فرهنگی این

بر تحرک فزاینده اطلاعات به وسیله شبکه جهانی ارتباطات اینترنتی استوار است. ایران نیز از این قاعده به دور نیست و جامعه ایرانی اگر بخواهد جایگاه و منزلتی در این پهنه داشته باشد و بتواند خود را در محیط ملی و فراملی مطرح نمایند، باید افزون بر شناختن و شناساندن مؤلفه‌های هویتی خود به ویژه برای نوجوانان، مؤلفه‌های جهانی‌شدن را نیز دریابد و با ارزش‌های خود سازگار کند.

در این جا لازم است تعریفی از مفهوم هویت ملی و مؤلفه‌های اساسی آن در ایران ارائه داد. هویت ملی را می‌توان زاده عصر جدید نامید که ابتدا در اروپا سر برآورد، سپس از اواخر سده نوزدهم به خاورزمین و سرزمین‌های دیگر راه یافت (اشرف، ۱۳۸۳: ۵۲۳). آنتونی اسمیت^۱، یکی از معروف‌ترین نظریه‌پردازان این حوزه، نیز هویت ملی را چنین تعریف نموده است: «منظور از هویت ملی، وجود احساس اجتماع سیاسی است. یک اجتماع سیاسی به نوبه خود حداقل به وجود برخی نهادهای مشترک و مجموعه واحدی از حقوق و وظایف برای اجتماع اشاره می‌کند. اجتماعی سیاسی همچنین به یک فضای اجتماعی قطعی یک سرزمین برخوردار از مرزهای شناخته شده اشاره می‌کند که اعضا بدین وسیله خود را تعریف کرده و با آن احساس تعلق می‌کنند. هویت ملی عبارت است از بازتولید و بازتفسیر دائمی الگوی ارزش‌ها، نمادها، خاطرات، اسطوره‌ها و سنت‌هایی که میراث متمایز ملت‌ها را تشکیل می‌دهند و هویت افراد با آن الگو میراث و با عناصر فرهنگی‌اش قابل تشخیص است» (اسمیت، ۱۳۸۳: ۲۹).

درباره عناصر اصلی تشکیل‌دهنده هویت ملی، اظهارنظرهای گوناگونی از سوی اندیشمندان علوم مختلف ارائه شده است؛ اما واقعیت این است که مقوله هویت ملی نیز مانند بسیاری از مقوله‌های دیگر بسته به ملتی که درباره هویت آن‌ها سخن گفته می‌شود، متفاوت است. در این زمینه، ابعاد و عامل‌های بسیاری همچون سرزمینی، سیاسی، محیط‌زیستی، قومی، اجتماعی، مذهبی و ادراک‌های ارزشی چون بقا، موفقیت، برابری، آزادی، پیشرفت، عدالت و درک اولویت‌ها و مقاصد ملی مورد توجه قرار گرفته‌اند (ابوالحسنی، ۱۳۸۷: ۱۷)؛ ولی با توجه به کشور هدف این پژوهش یعنی ایران، مؤلفه‌هایی از هویت ملی در نظر گرفته می‌شود که ملی با توجه به در نظر گرفتن ویژگی‌های خاص ملت ایران، جزء عوامل بنیادی هویت است. یکی از کامل‌ترین دسته‌بندی‌ها در پیوند با مؤلفه‌های تشکیل‌دهنده هویت ملی ایرانی را حافظ نیا در کتاب جغرافیای سیاسی ایران مطرح کرده که شامل این موارد

می‌شود: «سرزمین مشترک ایران، تاریخ مشترک ایران، زبان فارسی و شعبات فرعی آن، فرهنگ عامه ایرانی شامل آداب و رسوم، سنت‌ها، میراث و نمادهای فرهنگی مانند تخت جمشید، هنرهای بومی و سنتی ایرانی، میراث ادبی و معنوی ایرانی، میراث علمی و معرفت‌شناسی ایرانی، مذهب تشیع، نمادهای ملی ایرانی، نشان ملی، پول ملی، نام کشور ایران و حکومت ملی» (حافظ نیا، ۱۳۸۱: ۲۱۳). با توجه به بستر پژوهش که ادبیات نوجوانان گروه سنی ده تا پانزده سال است. عوامل مهم هویت ملی که نگارنده در پی بررسی کتاب‌های نمونه پژوهش با آن‌ها روبه‌رو شد چهار دسته کلی، هویت مکانی یا سرزمین مشترک، هویت فرهنگی، هویت دینی و هویت تاریخی است که در بررسی نمونه‌ها، مصداق‌های آن‌ها معرفی و بررسی می‌شود.

بررسی نمونه‌ها

در این پژوهش، فقط با تکیه بر به تفسیر و بررسی تصویرهای نمونه پژوهش نمی‌توان به پرسش اصلی پژوهش پاسخ کامل و جامعی داد که چگونه هویت ملی در تصویرگری‌های کتاب نوجوانان با توجه به پدیده جهانی‌شدن بازتابی شده است؛ بنابراین نیاز است که افزون بر بررسی تصاویر به بررسی موضوعی ۱۷۰ کتاب شرکت‌کننده در گروه داستانی نوجوان نیز توجه شود. این ویژگی‌ها در دو حوزه کلی قابل بررسی هستند: محتوا (مضمون‌های به‌کاررفته در کتاب‌ها) و فرم (سبک تصویرگری).

جهانی‌شدن و تأثیر آن بر کتاب‌های داستانی نوجوان محتوا (مضامین به‌کاررفته در کتاب‌ها)

شمار چشمگیری از کتاب‌های نمونه پژوهش، یعنی تقریباً ۴۰ کتاب از ۱۷۰ کتاب شامل داستان‌هایی در ارتباط با مسائل اجتماعی و خانوادگی است. این کتاب‌ها مضامینی را در بر می‌گیرند که بین رده سنی نوجوان در هر کشوری مشترک است. در واقع، این آثار تأکید بر مکان بدون مرز دارد و در بیشتر آن‌ها زمان وقوع داستان فاقد اشاره به برهه تاریخی مشخصی است. مفاهیمی که در این کتاب‌ها از آن‌ها سخن گفته شده است شامل مسائل دنیای معاصر مانند روابط و مسائل خانوادگی، رابطه انسان‌ها با محیط‌زیست، مشکلات اجتماعی و موارد مشابه است. تعداد قابل توجهی از چنین آثار نشان‌دهنده حرکت نویسندگان به سوی آثار بدون مرز است. در این آثار به مضمون‌های دیگری که از مصادیق دوره جهانی‌شدن است، پرداخته می‌شود. مفاهیمی مانند بحث مهاجرت و بحران هویت که در آثاری مانند «شب‌به‌خیر ترنا»، «وقتی گنجشک

زاویه دیدی است که در سنت نگارگری و نقاشی ایرانی، سالیان دراز رواج داشته‌است. با توجه به این توصیف‌ها در تصویرگری‌های کتاب‌های نمونه پژوهش، بهره‌گیری فراوان از پرسپکتیو ذهنیت‌گرا - که تحت تأثیر فرهنگ نقاشی غربی وارد سنت تصویرگری ما شده‌است - قابل مشاهده است. نمونه‌های این گونه تصویرها در جدول زیر قابل مشاهده است (نمونه‌های (۱)، (۲) و (۳)).

تأثیر جریان‌ها و مکتب‌های نقاشی غرب در تصویرگری تصاویر نمونه پژوهش به وفور هم در تصویرهای روی جلد و هم در تصویرهای داخل کتاب‌ها قابل شناسایی است. مانند نمونه (۴) که تأثیر مکتب فراواقع‌گرایی یا سورئال آشکارا قابل تشخیص است. در این سبک، تصویرساز یا نقاش با تخیل خود از «عالم واقع» کنده می‌شود. او در ذهنیت خود آفریننده تصاویر خیالی است که بی‌شباهت به «عالم رویا» نیست. در این عالم، صورت‌های تصویری می‌توانند «فراتر از واقعیت» خودنمایی کنند. می‌توانند به طور غیر عادی با هم جمع شوند و در نهایت در بیانی عجیب و نامأنوس خود را واقعی جلوه دهند. این گونه آفرینش‌های تخیلی در واقع بازتابی هستند از نیت هنرمند به دگرگون‌سازی قوانین حاکم در واقعیت (تصویر ۱). همچنین در نمونه (۵)، تأثیر از مکتب کوبیسم به ویژه نقاشی‌های پیکاسو مانند زنی در آئینه (تصویر ۲) مشاهده می‌شود. از ویژگی‌های مهم سبک کوبیسم می‌توان به کاربرد اشکال شکسته و ترکیبات درهم‌برهم، نمایش هم‌زمان چند زاویه دید از یک شکل واحد اشاره کرد. هنرمندانی که آثاری به این سبک به وجود می‌آورند. همان گونه که در نمونه (۵) هم مشاهده می‌شود، تصویرگر ترکیبی انتزاعی و جدید از دختر، پلنگ و درخت ارائه داده که تلفیقی از زوایای مختلف هستند و رنگ‌بندی تصویر نیز یادآور ترکیب‌های رنگی در مرحله اول کوبیسم است که غالباً تک‌رنگ یا رنگ‌های محدود با درجه اشباع کم و کدر بودند. در نمونه (۶)، نیز شاهد تأثیر سبک هنری پیت موندرایان و هانس هافمن (تصویر ۳) هستیم که آثار این هنرمندان در دسته هنر انتزاعی جای می‌گیرند. هنر انتزاعی، هنری است که به جای به‌کارگیری درون‌مایه‌های قابل تشخیص و دقیق برای نشان دادن موضوع‌ها و محتوای خاص، به تکیه بر رابطه‌های شکل و رنگ برای نشان دادن مفهوم گرایش دارد.

از تصاویر مبتنی بر منظره، نیمه فیگوراتیو، قابل درک و ساده گرفته تا آثار تک‌رنگ و موارد مشابه را می‌توان در دسته هنر انتزاعی قرار داد. مورد بعدی که می‌توان به آن اشاره کرد کاربرد

جیک‌جیک می‌کرد»، «گیسو و چراغ جادو» به آن‌ها پرداخته می‌شود. در کتاب «شب‌به‌خیر ترنا» به ماجرای خانواده‌ای ایرانی در حال مهاجرت به کانادا که در کشور ترکیه اقامت دارند، پرداخته می‌شود. در این داستان، مشکلات مهاجرت و بحران هویتی که فرزند نوجوان این خانواده با آن روبه‌رو گشته، روایت می‌شود. در کتاب «وقتی گنجشک‌ها جیک‌جیک می‌کردند» نیز به مسائلی که پسری تاجیکی در مهاجرت به ایران و افغانستان با آن‌ها روبه‌رو است پرداخته می‌شود. همچنین در کتاب «گیسو و چراغ جادو» نیز داستان دختری افغانی بیان شده که به ایران مهاجرت کرده و مشکلاتی که با آن‌ها مواجه است، روایت می‌شود. متأسفانه کتاب‌هایی که در این دسته به آن‌ها اشاره شد، فاقد تصویرگری هستند؛ یعنی در کتاب‌هایی که به عنوان رمان نوجوان به مسائل بنیادی جهانی و اجتماعی می‌پردازد، از تصویرگری بهره گرفته نشده‌است. در این کتاب‌ها، جای خالی تصویرگری‌هایی که ترجمان تصویری این التقاط فرهنگی و متناسب با موضوع و حال و هوای کتاب‌های یادشده باشد، بسیار خالی به نظر می‌رسد؛ ولی تأثیر بحث جهانی شدن را آشکارا می‌توان بر روی مضمون‌های ارائه‌شده در این کتاب‌ها مشاهده کرد.

فرم (سبک تصویرگری)

تأثیر پدیده جهانی شدن افزون بر مضامین کتاب‌های داستانی، بر روی فرم و فضای تصویرگری این کتاب‌ها نیز قابل مشاهده است. این مسئله را می‌توان از چند جنبه مورد بررسی قرار داد: بهره‌گیری از پرسپکتیو ذهنی، تأثیر از جریان‌ها و مکتب‌های نقاشی غرب (کوبیسم^{۱۱}، سورئال^{۱۲}، هنر انتزاعی^{۱۳} و موارد مشابه)، زاویه دید به‌کاررفته در تصویرگری‌ها، کاربرد ترکیب رنگی‌های جدید تحت تأثیر فضای وب و دیجیتال، تأثیرپذیری از فضاهای به‌کاررفته در انیمه‌های مطرح در سطح جهانی (مانند انیمه‌های ژاپنی و آمریکایی). یکی از عمده‌ترین ویژگی‌های نقاشی ایرانی عدم استفاده از پرسپکتیوی است که از دوران رنسانس در غرب مطرح شده‌است. پرسپکتیو در دوران رنسانس که به عنوان پرسپکتیو ذهنیت‌گرا شناخته می‌شود؛ زاویه‌ای است که بیننده از جهتی خاص به تصویر نگاه می‌کند. در این حالت، پرسپکتیو نه تنها بر عناصر داخل تصویر، بلکه بر بینندگان نیز تحمیل می‌شود. ولی در تصاویر عینیت‌گرا، همه عناصر و رخدادهای مهم به صورت هم‌زمان در قاب تصویر وجود دارد و در اختیار بیننده قرار می‌گیرد. حتی اگر نیاز باشد برای رسیدن به چنین حالتی قوانین توصیف طبیعت‌گرایانه نقض می‌شود. این همان

تصویر ۳: نقاشی «اعتدال شب و روز» اثر هانس هافمن (منبع: URL2)

تصویر ۲: نقاشی «زنی در آینه» اثر پابلو پیکاسو (منبع: URL1)

تصویر ۱: نقاشی «به سمت افق» اثر راب گونزالوز (منبع: URL1)

انیمه‌های خارجی در برخی از تصویرگری‌ها آشکارا نمایان است. این انیمیشن‌ها که از نمونه‌های موفق آن‌ها برای ساختن بازی‌های کامپیوتری نیز بهره گرفته می‌شود، بیشتر ساخت شرکت‌های مطرح جهانی آمریکایی و ژاپنی است. مانند نمونه (۱۲) که متعلق به تصویر روی جلد کتاب «حماسه سرآغاز» نوشته آرمان آرین است که فضایی مشابه تصویر (۴) دارد. تصویری که از یک قلعه در انیمیشن ویچر است. نمونه (۱۰) نیز تصویری از کتاب «جنایت‌کار اعتراف می‌کند» نوشته مهدی رجیبی است. فضاها، زاویه‌های طراحی و شخصیت‌پردازی‌ها در تصویرگری‌های این کتاب شباهت بسیاری با انیمیشن‌های ژاپنی مطرح دارد (تصویر (۶) و (۷)).

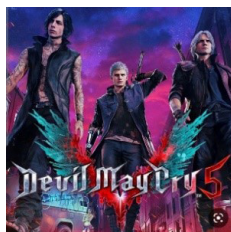
ترکیب‌های رنگی تأثیر گرفته از طراحی‌های دیجیتال در تصویرگری‌های کتاب‌های نوجوان ایرانی است که در مواردی کاملاً با فضای داستان سازگار است (مانند نمونه (۱۱) که تصویری از پیامبر و یکی از کافران را نشان می‌دهد که مشابه صحنه‌های رزم در انیمیشن‌های ژاپنی است). از ویژگی‌های رنگی طراحی‌های دیجیتال می‌توان به درخشندگی و خلوص بیشتر اشاره کرد. همان گونه که در تصویر (۵)، (۶) و (۷) مشاهده می‌کنید رنگ‌های بنفش، سرخابی، آبی و موارد مشابه با بیشترین درجه خلوص به کار رفته است. استفاده از همین ترکیب‌های رنگی در نمونه‌های (۷)، (۸) و (۹) آشکارا قابل تشخیص است. در نهایت، تأثیرات انجام گرفته از فضاها تصویرگری

تصویر ۵: نمایی از انیمیشن کد گیاس (منبع: نگارندگان)

تصویر ۴: نمایی از انیمیشن ویچر (منبع: نگارندگان)

تصویر ۷: نمایی از بازی 5yrc yam livwd (منبع: نگارندگان)

تصویر ۶: نمایی از انیمیشن ناروتو (منبع: نگارندگان)

مظاهر جهانی شدن در کتاب‌های داستانی نوجوان					
محتوا					
بحران هویت	روابط و مسائل خانوادگی	مشکلات اجتماعی	مهاجرت	رابطه انسان‌ها با محیط‌زیست	مکان بدون مرز و بدون تاریخ مشخص
فرم					
تأثیر از فضاها و انیمه‌های مطرح جهانی	تأثیر مکاتب نقاشی غربی	ترکیب رنگ‌های متأثر از فضای وب	زاویه دید ذهنیت‌گرا		
 نمونه ۱ (اکرمی، ۵۹۳۱: ۵۲)	 نمونه ۴ (حسن‌زاده، ۶۹۳۱: ۱)	 نمونه ۷ (امیریان، ۶۹۳۱: ۳۵۱)	 نمونه ۱۰ (رجبی، ۶۹۳۱: ۲۱)		
 نمونه ۲ (کلاه‌دوز، ۵۹۳۱: ۹)	 نمونه ۵ (خرامان، ۶۹۳۱: ۱)	 نمونه ۸ (امیریان، ۵۹۳۱: ۷۷)	 نمونه ۱۱ (امیریان، ۶۹۳۱: ۱۳۱)		
 نمونه ۳ (یوسفی، ۴۹۳۱: ۱۱)	 نمونه ۶ (ناصر یوسفی، ۵۹۳۱: ۱)	 نمونه ۹ (حسن بیگی، ۵۹۳۱: ۱)	 نمونه ۱۲ (آرین، ۶۹۳۱: ۱)		

جدول ۱: مظاهر جهانی شدن در کتاب‌های داستانی نوجوان (منبع: نگارندگان، ۱۴۰۰)

بیشتر به مؤلفه‌های هویتی سرزمینشان بپردازند. مطالعه کتاب‌های نمونه پژوهش، مصداقی برای این نظریه است، زیرا بیش از ۱۱۰ اثر از ۱۷۰ اثر نمونه به بازنمایی هویت ملی و مؤلفه‌های اصلی هویت ملی در ایران پرداخته‌است که به چهار گروه هویت مکانی یا سرزمین مشترک، هویت تاریخی، هویت فرهنگی و هویت دینی گروه‌بندی می‌شود.

مؤلفه‌های هویت ملی مورد توجه در کتاب‌های داستانی نوجوان

همان گونه که در بحث جهانی شدن مطرح شد، برخی از نظریه‌پردازان مانند رابرتسون بر این باورند که پدیده جهانی شدن با اینکه تأثیراتی در التقاط فرهنگ‌ها دارد؛ ولی همین پدیده سبب می‌شود که کشورها برای مقابله با تأثیرات منفی جهانی شدن،

محتوا (مضامین به کاررفته در کتاب‌ها)

به جز آثار مذهبی مربوط به زندگی امامان و پیامبران و داستان‌هایی که بدون مرز جغرافیایی و با مفهوم جهانی به نگارش درآمده‌اند، شمار قابل توجهی از داستان‌های نمونه پژوهش در داخل سرزمین ایران اتفاق افتاده و در جای‌جای داستان اشاره به نقاط مختلف ایران اعم از شهرها و شرایط اقلیمی مختلف ایران می‌شود. مانند اشاره به جنگل‌های بکر شمال کشور در کتاب «سایه هیولا» نوشته عباس جهانگیریان که درباره انقراض یوزپلنگ ایرانی و جنگل‌های شمال ایران است و اشاره به زیست‌بوم جزیره هنگام و دریای خلیج فارس در کتاب «هنگام لاک‌پشت‌ها» نوشته عباس عبیدی که نمونه‌ای از موارد مورد اشاره هستند. در پیوند با هویت فرهنگی نیز باید اشاره کرد که در کشور ایران در طول تاریخ از زمان ساسانی تاکنون، آثار فاخر بسیاری، به وسیله بزرگان این سرزمین در عرصه‌های مختلف به زبان فارسی نگارش شده و در دسترس است. در کتاب‌های نمونه پژوهش نیز کتاب‌های بسیاری برگرفته از آثاری مانند شاهنامه، مرزبان‌نامه، جامع الحکایات، شهریار نامه و موارد مشابه، به گونه‌ای که برای گروه سنی نوجوان جذاب و قابل درک باشد، نگارش شده‌است. همچنین به سازه‌های محلی ایران، داستان‌های فولکلور ترکمن و داستان کوچ ایل بختیاری نیز در کتاب‌ها پرداخته شده‌است که مربوط به فرهنگ سرزمین ایران می‌شود. در پیوند با کتاب‌های مذهبی نیز باید اشاره کنیم که بیش از ۵۰ اثر در پیوند با کتاب‌های دینی در این مجموعه حضور داشته‌اند که این کتاب‌ها شامل داستان‌هایی از زندگی پیامبر اسلام و پیامبران گوناگون در طول تاریخ مانند حضرت یوسف، حضرت موسی، حضرت نوح، حضرت عیسی و امامان است. کتاب‌هایی مانند «جان جهان» نوشته سعید روح‌افزا که نگاهی به واقعه غدیر خم دارد و کتاب «عروس آن خانه» نوشته زهرا زواریان که فرازهایی از زندگی نرگس خاتون است، در این دسته جای دارند. هویت دینی در ایران به ویژه اسلام شیعه از مؤلفه‌های مهم هویت‌ساز به شمار می‌آید. بنابراین، اختصاص چنین حجم انبوهی از کتاب‌ها به معرفی و شناسایی ابعاد مختلف زندگی پیامبران و امامان جای شگفتی ندارد. در نهایت، حدود ۱۲ اثر از مجموعه کتاب‌های نمونه پژوهش، به شرح روایات تاریخی از جمله پادشاهان و سرداران ایرانی در دوره‌های مختلف تاریخی می‌پردازد. برخی از این آثار مربوط به پیش از اسلام هستند مانند داستان زندگی سردار ایرانی سورنا در کتاب «سورنا» نوشته ابراهیم حسن بیگی (۱۳۹۵) و کوروش هخامنشی

در کتاب «تخت پهلوانی» نوشته محمدرضا یوسفی. همچنین آثاری به شرح زندگی پادشاهان پس از اسلام می‌پردازند مانند کتاب «صد فرمانروا» نوشته حسن سالاری و زندگی سرداران ایرانی پس از اسلام مانند ریس علی دلواری در کتاب «دلاور دلوار» نوشته علی باباجانی. در این میان کتاب‌هایی نیز دیده می‌شوند که به سرگذشت وزیران، بازرگانان و پزشکان ایرانی پرداخته‌است همچون کتاب «زنگ‌ها و راه‌ها» که در آن به سرگذشت بازرگانی در ایران پرداخته است.

فرم (سبک تصویرگری)

در پیوند با ویژگی‌های تصویری آثار برگرفته از هویت ملی ایرانی، باید به چند شاخصه اصلی اشاره کنیم. از جمله، بهره‌گیری از نقوش سنتی، ترکیب رنگ‌های غنی، تأثیر از مکاتب نگارگری و سنتی ایرانی و زاویه دید عینیت‌گرا، از ویژگی‌های شاخصی است که در این تصویرها قابل شناسایی است. می‌توان گفت پیشینه تصویرگری در ایران از زمانی که پیشینیان ما بر روی غارها تصاویری را نقش می‌کردند آغاز شده‌است. تصویرهایی که در غارهای لرستان و سایر غارهای تاریخی ایران پیدا شده، به عنوان نخستین تصویرگری‌ها شناخته می‌شود. در تصاویر نمونه پژوهش، تصویرگری‌هایی با الهام از سنت تصویرگری پیش از اسلام (مانند تصاویر کتاب «جشنی به نام سده» در نمونه (۱۸) که الهام‌گرفته از نقوش غارهای تاریخی ایران است) و پس از اسلام که به عنوان نگارگری می‌شناسیم، دیده می‌شود. «اگر بخواهیم به ویژگی‌های تصویری نقاشی ایرانی بعد از اسلام نگاهی بیندازیم، شاهد عواملی همچون ساد گرای در ایجاد طرح، ترکیب‌بندی‌های مسطح، نبود سایه، نورپردازی منتشر و استفاده از رنگ‌های خالص و درخشان، ساده کردن فرم‌ها برای دست‌یابی به فرم ناب، به کارگیری چهره‌های ظریف و جوان و توجه به فضاسازی هستیم» (شکری و محمدی راد، ۱۴۰۱: ۸۹) این ویژگی‌های اشاره‌شده در جای‌جای تصویرگری‌های نمونه پژوهش قابل مشاهده است و یادآور نسخه‌های کتاب‌های مصور در مکاتب نگارگری ایران در دوره‌های مختلف است. مانند نمونه (۱۶) که الهام‌گرفته از سبک نقاشی سلطان محمد نقاش، نگارگر دوره شاه طهماسب صفوی است. این تأثیرپذیری به ویژه در نگاره معروف «معراج پیامبر» که برای خمسه نظامی سفارش شاه طهماسب صفوی (۹۴۲ بین ۹۴۷ ه.ق) نگارگری شده‌است، دیده می‌شود. در تصویرگری این نگاره معروف صورت پیامبر با نقاب سفیدی پوشیده شده و شعله‌هایی

مؤلفه‌های هویت ملی مورد توجه در کتاب‌های داستانی نوجوان			
محتوا (مضمون)			
هویت تاریخی	هویت دینی	هویت فرهنگی	هویت مکانی و سرزمین مشترک
<p>- اشاره به نام شهرها و مناطق مختلف ایران</p> <p>- اشاره به اقلیم‌های مختلف سرزمین ایران مانند جنگل‌های شمال، کویر، رشته‌کوه‌های زاگرس و دریای خلیج فارس و موارد مشابه</p>	<p>- نگارش کتاب‌های فراوان از آثار ملی و فرهنگی کشور ایران مانند شاهنامه، سمعک عیار، مرزبان‌نامه و مواردی از این قبیل</p> <p>- پرداختن به اساطیر و آداب و رسوم مردم ایران مانند صحبت از فرهنگ کوچ‌نشینی، برپای مراسم نذری و موارد مشابه</p>	<p>- پرداختن به ابعاد زندگی پیامبر (ص) و ویژگی‌های اخلاقی و حکومتی وی در کتاب‌های مختلف</p> <p>- پرداختن به زندگی مجموعه پیامبران مانند نوح؛ عیسی، موسی، ابراهیم و موارد مشابه</p> <p>- اشاره به اتفاقات عاشورا و آیین برگزاری مراسم‌های مربوط به آن</p> <p>- پرداختن به زندگی حضرت فاطمه و رقیه</p>	<p>- پرداختن به تاریخچه ورزش، تجارت، وزارت، پزشکی در مجموعه داستان‌ها</p> <p>- پرداختن به زندگی شاهان و دوره‌های تاریخی حکومت آن‌ها از زمان باستان تا وقایع انقلاب جمهوری اسلامی در مجموعه داستان‌های مختلف</p> <p>- پرداختن به زندگی سرداران معروف ایرانی مثل سورنا، دلواری و مواردی از این قبیل</p>
فرم (تصویرگری)			
زاویه دید عینیت‌گرا	تأثیر مکاتب نگارگری و سنتی	استفاده از نقوش سنتی	
 <p>نمونه ۱۳ (میر کیانی، ۱۳۹۵: ۹۸)</p>	 <p>نمونه ۱۹ (یوسفی، ۱۳۹۵: ۱۳)</p>	 <p>نمونه ۲۲ (اکرمی، ۱۳۹۵: ۲۹)</p>	
 <p>نمونه ۱۴ (زواریان، ۱۳۹۴: ۱۴)</p>	 <p>نمونه ۲۰ (یوسفی، ۱۳۹۵: ۱)</p>	 <p>نمونه ۲۳ (یوسفی، ۱۳۹۴ الف: ۱۶)</p>	
 <p>نمونه ۱۵ (روح‌افزا، ۱۳۹۴: ۸)</p>	 <p>نمونه ۲۱ (یوسفی، ۱۳۹۴ ب: ۶)</p>	 <p>نمونه ۲۴ (یوسفی، ۱۳۹۶: ۱)</p>	

جدول ۲: مؤلفه‌های هویت ملی مورد توجه در کتاب‌های داستانی نوجوان (منبع: نگارندگان، ۱۴۰۰)

گرداگرد صورت پیامبر را فراگرفته‌است. همچنین پیامبر در مرکز تصویر قرار گرفته‌است و عناصر دیگر که شامل فرشتگان الهی هستند، در گرداگرد پیامبر وجود دارند و تصویرگر فضایی چندساحتی به وجود آورده که ساختاری است تشکیل‌شده از پلان‌های پیوسته یا ناپیوسته که از مرکز شروع شده و به طرفین انتشار می‌یابد. دقیقاً شاهد همین ویژگی‌ها در نمونه (۱۶) هستیم. همچنین در برخی از تصویرگری‌ها در انتخاب رنگ‌ها نیز از سنت نگارگری بهره گرفته شده‌است. ویژگی‌هایی همچون عدم سایه‌پردازی در رنگ‌ها و کاربرد رنگ‌های غنی و متنوع که در نگارگری‌های مکاتبی چون تبریز و اصفهان وجود داشت، در نمونه‌ها نیز دیده می‌شود نمونه‌های (۱۹) و (۲۰).

شاخصه دیگر بهره‌گیری از پرسپکتیو عینیت‌گرا است. همان‌گونه که بیان شد این پرسپکتیو زاویه دیدی است که در سنت نگارگری و نقاشی ایرانی سالیان دراز رواج داشته‌است؛ در این نوع پرسپکتیو هر آنچه درون تصویر وجود دارد، در اختیار بیننده قرار می‌گیرد و حتی اگر نیاز باشد برای رسیدن به چنین حالتی قوانین توصیف طبیعت‌گرایانه کنار گذاشته می‌شود. در جای‌جای تصویرگری‌های نمونه‌های پژوهش، نیز با چنین پرسپکتیوی روبه‌رو می‌شویم که نمونه‌هایی از آن در جدول زیر آورده شده‌است (نمونه‌های (۱۳)، (۱۴) و (۱۵)).

مورد دیگر استفاده از نقوش سنتی ایرانی در تصویرگری‌ها است که این نقوش را می‌توان بر روی لباس‌ها، بناها، فرش و قسمت‌های مختلف تصاویر دید که یادآور هویت ملی و فرهنگی ایران است نمونه‌های (۲۲)، (۲۳) و (۲۴).

نتیجه‌گیری

همان‌گونه که در پیشینه نظری بیان کردیم، گشتارگرایان بر این باورند که جهانی‌شدن فرهنگی به صورت چشمگیری بافت نهاد و سازمانی را که پروژه‌های محلی یا ملی در آن شکل می‌گیرند، را دگرگون می‌سازد. همچنین در پیوند با تأثیرات سیاسی جهانی‌شدن، گفتیم که گشتارگرایان بر این باورند که پراکندگی فرآورده‌های فرهنگ عامه (غربی) در فرهنگ‌های ملی به مرور زمان منجر به یک‌دست‌سازی مصرف کالاهای انبوه فرهنگی، به ویژه در میان کودکان و نوجوانان شده که گروه سنی مورد بحث پژوهش حاضر هستند. در این پژوهش نیز شاهد این امر بودیم که نمونه‌های فراوانی از آثار تولیدشده برای نوجوانان، تحت تأثیر مسائل جهانی قرار گرفته بودند. این تأثیرات هم در مضامین کتاب‌ها و هم در سبک و فرم تصویرگری‌ها

قابل مشاهده بود. در بحث مضامین، مسائلی همچون روابط و مسائل خانوادگی، رابطه انسان‌ها با محیط‌زیست، مشکلات اجتماعی مانند مهاجرت و بحران هویت از جمله مضامین شاخصی بود که در کتاب‌ها مطرح شده بود. مطرح کردن چنین مفاهیمی مربوط به نقطه جغرافیایی ویژه‌ای نمی‌شود و برای نوجوانان کل جهان قابل درک و فهم است. در بحث فرم نیز زاویه دید به کاررفته در تصویرگری‌ها و استفاده از پرسپکتیو ذهنی، تأثیر از جریان‌ها و مکاتب نقاشی غرب (کوبیسم، اکسپرسیونیسم، سورئال و موارد مشابه)، کاربرد ترکیب‌های رنگی تحت تأثیر فضای وب و دیجیتال، تأثیرپذیری از فضاهای استفاده‌شده در انیمه‌های مطرح در سطح جهانی، شاخصه‌های بارزی بود که تصویرگران تحت تأثیر جریان‌های جهانی در تصویرگری‌های خود به کار برده بودند.

از سوی دیگر دیدیم که جهانی‌شدن مشوق فردیت و هویت است و ایجاد جنبش‌های اقلیت و دیگر گونه‌های احراز هویت را افزایش می‌دهد. در این سوی از جهانی‌شدن می‌بینیم که فرهنگ توده جهانی سعی نمی‌کند تفاوت‌ها را از میان بردارد. بلکه تفاوت‌ها را به رسمیت می‌شناسد و مشوق ملت‌ها برای آشکارشدگی خود است. این ملت‌ها هستند که با پرداختن به خود و با استفاده از جریان‌های جهانی رایج، می‌توانند گامی در جهت جهانی‌شدن بگذارند و در واقع تأثیر پروژه‌های جهانی‌شدن با توجه به امتداد مکانی به شبکه‌های اجتماعی و نهادی که پیام‌های فرهنگی را انتقال می‌دهند، سبب شده پروژه‌های ملی‌گرایی هرچه بهتر و بیشتر عرصه‌ای برای ارائه خود داشته باشند و خود را از «حاشیه» خارج کنند. مصداق دیدگاه رابرتسون که معتقد است هر تمدن و ملتی باید در عین حالی که دارای «عام‌گرایی» و هماهنگی با تغییرات جهانی باشد، باید از «خاص‌گرایی» و هنر و میراث‌های خود به دور نباشد و هر دو را با نگاهی بنیادین و راهبردی مدیریت نماید. پس می‌بینیم که اهمیت هویت‌های محلی را می‌توان در بافت فراگیرتری که همانا جهانی‌شدن فرهنگی است، درک کرد. همچنین اساسی‌ترین مؤلفه‌های هویت‌ساز و متحدکننده مردم جامعه ایران را در چهار دسته هویت مکانی یا سرزمین مشترک، هویت فرهنگی، هویت دینی و هویت تاریخی قرار دادیم. با بررسی ویژگی‌های تصویری نمونه پژوهش مشخص شد که افزون بر بهره‌گیری از این مؤلفه‌ها در مضمون‌های کتاب‌ها، در فرم و سبک تصویرگری‌ها نیز به شاخصه‌های هویت‌بخش تصویرگری ایرانی پرداخته شده‌است. در این میان، مهم‌ترین شاخصه‌های شناسایی‌شده، بهره‌گیری از نقوش سنتی، تأثیر از مکاتب نگارگری و

سنتی ایرانی در طراحی، ترکیب‌بندی و رنگ‌گذاری و در نهایت زاویه دید عینیت‌گرا بودند. همچنین دیدیم که گشتارگرایان تأکید دارند، آن حکومت‌هایی که سیاست‌های فرهنگی بسته‌ای را برای کمینه‌سازی نفوذهای خارجی اعمال کرده‌اند بیشتر در معرض تهدید جهانی شدن فرهنگی در دوران معاصر قرار دارند. همچنین گشتاریان معتقدند که ابتکارها و سیاست‌های فرهنگی ملی باید متناسب با شرایط جدید جهانی تنظیم شوند. این امر زمانی امکان‌پذیر می‌شود که دولت‌ها و سیاست‌گذاران حوزه کودک و نوجوان افزون بر پذیرفتن و شناخت مظاهر جهانی شدن، به شناختن و شناساندن مؤلفه‌های هویت ملی بپردازند. با اینکه در برخی موارد به ویژه، در تأثیرپذیری از شیوه‌های تصویرگری غربی شاهد تقلیدهایی نامتناسب با فضای داستان بودیم (مانند بهره‌گیری از فضاهای انیمیشن‌های ژاپنی برای تصویرگری کتاب‌های مذهبی) ولی وجود آثار گوناگونی که در بردارنده مسائل هویتی

پی‌نوشت:

- 1 globalization
- 2 hyper-globalist
- 3 sceptics
- 4 transformationalist
- 5 David Held
- 6 Anthony Giddens
- 7 Manuel Castells
- 8 Ulrich Beck
- 9 national identity
- 10 Antony Smith
- 11 cubisme
- 12 surrealism
- 13 Art Abstrait

منابع:

- ابوالحسنی، سید رحیم (۱۳۸۷). «مؤلفه‌های هویت ملی با رویکرد پژوهشی»، *فصل‌نامه سیاست*، ۳۸ (۴)، ۱-۲۲.
- اسفندیاری، شهاب (۱۳۹۶). *سینمای ملی و جهانی شدن*، تهران: سروش
- اسمیت، آنتونی (۱۳۸۳). *ناسیونالیسم (نظریه، ایدئولوژی و تاریخ)*، ترجمه منصور انصاری، تهران: تمدن ایرانی.
- اشرف، احمد (۱۳۸۳). «جران هویت ملی و قومی در ایران»، *فصلنامه سیاست*، ۳۹ (۴)، ۵۲۱-۵۵۰.
- اکرمی، جمال‌الدین (۱۳۹۵). *گوی و چوگان*، تهران: کانون پرورش فکری.
- امیریان، داوود (۱۳۹۵). *شهری پر از مهربانی و مبارزه*، تهران: موسسه فرهنگی خراسان.
- امیریان، داوود (۱۳۹۶). *در مصاف گرگ‌ها*، تهران: موسسه فرهنگی خراسان.
- امینی، حمیده (۱۳۹۲). *قصه‌های کودکان و چگونگی بازنمایی هویت در آن‌ها (بررسی تطبیقی قصه‌های مجموعه کتاب قصه‌های خوب برای بچه‌های خوب با قصه‌های هانس کریستین آندرسن)*، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، جامعه‌شناسی، دانشکده علوم اجتماعی، دانشگاه علامه طباطبائی.
- آرین، آرمان (۱۳۹۶). *حماسه سرآغاز*، تهران: افق.
- تاملینسون، جان (۱۳۹۳). *جهانی شدن و فرهنگ*، ترجمه محسن کریمی، تهران: دفتر پژوهش‌های فرهنگی.
- حافظ نیا، محمدرضا (۱۳۸۱). *جغرافیای سیاسی ایران*، تهران: سمت.
- حسن بیگی، ابراهیم (۱۳۹۵). *سورنا*، تهران: کانون پرورش فکری.
- حسن‌زاده، فرهاد (۱۳۹۶). *عقرب‌های کشتی بمبک*، تهران: افق.
- خرامان، فاطمه (۱۳۹۶). *دختر و پلنگ*، تهران: آفتابگردان.
- دهشیری، محمدرضا (۱۳۹۳). «جهانی شدن و توسعه پایدار»، *آموزش محیط زیست و توسعه پایدار*، ۴ (۲)، ۶۴-۷۷.
- رابرتسون، رونالد (۱۳۸۰). *جهانی شدن: تئوری‌های اجتماعی و فرهنگ جهانی*، ترجمه کمال یولادی، تهران: ثالث.
- رجبی، مهدی (۱۳۹۶). *جنایت‌کار اعتراف می‌کند*، تهران: افق.
- روح‌افزا، سعید (۱۳۹۴). *جان جهان*، تهران: فرهنگ اسلامی.
- زواریان، زهرا (۱۳۹۴). *عروس آن خانه*، تهران: قدیانی.
- شکری، حسن و محمدی راد، امیر عباس (۱۴۰۱). «ریشه‌یابی تأثیرات عناصر تصویری مانگای ژاپن در تصاویر داستان مصور ایرانی «مرز»»، *پژوهشنامه گرافیک نقاشی*، ۱ (۶)، ۸۲-۹۲.
- کلاه دوز، مهدی (۱۳۹۵). *حضرت موسی*، تهران: نغمه نواندیش.
- گل محمدی، احمد (۱۳۸۱). *جهانی شدن، فرهنگ و هویت*، تهران: نشر نی.
- ملکی، سپیده و نظری، سعید (۱۳۹۵). «واکاوی تقابل یا تعامل ارتباط تصویری با فرآیند جهانی شدن»، *جامعه‌شناسی هنر و ادبیات*،

- میر رحیمی، مرضیه (۱۳۹۷). *بازنمود هویت اسطوره‌ای در تصویرسازی کتاب کودک گروه سنی (ب و ج) دهه ۹۰ ایران*، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، ارتباط تصویری (گرافیک)، دانشکده هنر و معماری، دانشگاه علم و فرهنگ.
- میر کیانی، محمد (۱۳۹۵). *همیشه قصه‌ای هست*، تهران: به نشر.
- هال، استوارت (۱۳۹۱). *معنا، فرهنگ و زندگی اجتماعی*، ترجمه احمد گل محمدی (چاپ اول)، تهران: نشر نی.
- یوسفی، محمدرضا (۱۳۹۴ الف). *تخت پهلوانی*، تهران: خانه ادبیات.
- یوسفی، محمدرضا (۱۳۹۴ ب). *رزانه دختر گندم*، تهران: خانه ادبیات.
- یوسفی، محمدرضا (۱۳۹۴ پ). *رستم و سهراب*، تهران: خانه ادبیات.
- یوسفی، محمدرضا (۱۳۹۴ ت). *روزی به نام سده*، تهران: خانه ادبیات.
- یوسفی، محمدرضا (۱۳۹۴ ث). *کاهوه آهنگر*، تهران: خانه ادبیات.
- یوسفی، محمدرضا (۱۳۹۵). *پادشاه کوران*، تهران: خانه ادبیات.
- یوسفی، محمدرضا (۱۳۹۶). *درناهای عاشق*، تهران: پیدایش.
- یوسفی، ناصر (۱۳۹۵). *و باز هم سفر*، تهران: افق.

References:

- Abolhasani, S. (2008). "The components of National identity Elements with a Researchial Approach". *Politics Quarterly*, 38(4), 1-22, (Text in Persian).
- Akrami, J. (2015). *Sphere and Polo*, Tehran: Institute for the Intellectual Development of Children & Young Adult, (Text in Persian).
- Amini, H. (2012). *Children's Stories and How to Represent Identity in Them (A Comparative Study of the Stories of the Book Collection of Good Stories for Good Children with the Stories of Hans Christian Under Sen*. Master thesis, Sociology, Faculty of Social Science, Allameh Tabatabai University, (Text in Persian).
- Amirian, D. (2015). *A City Full of Kindness and Struggle*, Tehran: Khorasan Cultural Institute, (Text in Persian).
- Amirian, D. (2016). *Against the Wolves*, Tehran: Khorasan Cultural Institute, (Text in Persian).
- Arin, A. (2016). *The Epic of the Beginning*, Tehran: Ofogh, (Text in Persian).
- Ashraf, A. (2013). Crisis of national and ethnic identity in Iran, *Politics Quarterly*, 39(4), 22, (Text in Persian).
- Dehshiri, M. R. (2013). "Globalization and Sustainable Development", *Journal of Environmental Education and Sustainable Development*, 4(2), 64-77, (Text in Persian).
- Esfandiaryi, Sh. (2016). *Iranian Cinema and Globalization*, Tehran: Soroush, (Text in Persian).
- Golmohammadi, A. (2016). *Globalization, Culture and Identity*, Tehran: Ney Publishing, (Text in Persian).
- Hafez Nia, M. (2008). *Political Geography of Iran*, Tehran: SAMT, (Text in Persian).
- Hall, S. (2011). *Meaning, Culture and Social Life*, Translated by Ahmed Golmohammadi (1nd ed.), Tehran: Ney Publishing, (Text in Persian).
- Hasan Beigi, I. (2015). *Sorena*, Tehran: Institute for the Intellectual Development of Children & Young Adult, (Text in Persian).
- Hassanzadeh, F. (2016). *Scorpions of the Bambak ship*, Tehran: Ofogh, (Text in Persian).
- Held, D., McGrew, A., Goldblatt, D., Parraton J. (1999). *Global Transformation: Politics, Economics and Culture*, USA: Stanford University Press.
- Khoraman, F. (2016). *The Girl and the Tiger*, Tehran: Aftabdaghandar, (Text in Persian).
- Kolah Doz, M. (2015). *Hazrat-e Musa*, Tehran: Nagheme Navandish, (Text in Persian).
- Maleki, S., Nazari, S (2015). Analyzing of Global Culture and National Identity Challenges in Visual Communication. *Art and Literature Sociology Journal*. 8)2(, 139-162, (Text in Persian).
- Mir Kayani, M. (2015). *There is Always a Story*, Tehran: Beh Nashr, (Text in Persian).
- Mir Rahimi, M (2017). *Representation of Mythical Identity in the Illustration of Children's Books for Age Group (B and C) in the 90s of Iran*, Visual Communication, Faculty of Arts and Architecture, University of Science and Culture, (Text in Persian).
- Rajabi, M. (2016). *The Criminal Confesses*, Tehran: Ofogh, (Text in Persian).

- Robertson, R. (2010). *Globalization: Social Theories and Global Culture*, Translated by Kamal Poladi, Tehran: Sales, (Text in Persian).
- Rouhfaza, S. (2014). *Jan Jahan*, Tehran: Islamic Culture, (Text in Persian).
- Shokri, H., Mohammadi Rad, A. (2021). "Finding The Root Causes of the Effects of Japanese Manga Visual Elements on the Pictures of Iranian Comic Entitled Marz". *Journal of Graphic Arts and Painting Research*, 4(6), 82-92, (Text in Persian).
- Smith, A. (2013). *Nationalism (Theory, Ideology, History)*, Translated by Mamsour Ansari, Tehran: Tamdon-e-Irani publication, (Text in Persian).
- Tomlinson, J. (2013). *Globalization and Culture*, Translated by Mohsen Karimi, Tehran: Cultural Research Office, (Text in Persian).

URLs:

- Yousefi, M. (2014a). *Takht-e-Pahlavani*, Tehran: House of Literature, (Text in Persian).
- Yousefi, M. (2014b). *Rozaneh the Girl of the Wheat*, Tehran: House of Literature, (Text in Persian).
- Yousefi, M. (2014c). *Rostam and Sohrab*, Tehran: House of Literature, (Text in Persian).
- Yousefi, M. (2014d). *One Day in the Name of Sadeh*, Tehran: House of Literature, (Text in Persian).
- Yousefi, M. (2014e). *Kaveh-e-Ahangar*, Tehran: House of Literature, (Text in Persian).
- Yousefi, M. (2015). *King of the Blinds*, Tehran: House of Literature, (Text in Persian).
- Yousefi, M. (2016). *Lover Cranes*, Tehran: Peydayesh, (Text in Persian).
- Yousefi, N. (2015). *And Again Travel*, Tehran: Ofog, (Text in Persian).
- Zavarian, Z. (2014). *The Bride of that House*, Tehran: Qadiani, (Text in Persian).

URLs:

Url1: <https://www.shebreh.com/> (تاریخ مشاهده: 28/03/1400)

Url2: <https://mojasamesazi.com/abstract-vs-figurative/> (تاریخ مشاهده: 28/03/1400)

The Effect of Globalization Era on the Representation of National Identity in the Illustrations of Teenagers' Fiction Books in Iran*

Abstract:

Whenever there is a talk about children and adolescents' literature, the role of pictures and depictions of books is propounded as an important element. Because of special aspects of their age, children and adolescents need pictures to provide them with a better understanding of concepts and subjects propounded in their books. Children and adolescents limited experiences, and vocabulary treasure, and lack of ability to receive various phenomena at the same time, and etc. all are factors that make it a necessary task to put pictures beside the text in the books of this age group. Of course, we should notice that these limitations will drop in numbers as children grow up, and in the books of adolescents we see fewer picture elements and more dominance of text. Valuable illustrated literary works of children and adolescents, in addition to help mental and intellectual growth, cause transfer of original and excellent social and ethical values to them and has effective role in acquainting them with fundamental issues of national identity of the land they live in. In today's age, whenever it comes to the national identity of any country, undoubtedly, the most significant challenge against national identities, is the phenomenon of globalization and necessities and requirements resulting from it. It is obvious that globalization age, by emergence of phenomena like internet and global media that has surrounded Iran like other countries for about two decades, can be influential phenomenon in changing method and content of adolescents' depictions. According to this introduction and the importance of education from a younger age, that is a very fundamental time period in formation of adolescents' identity, performing such researches seems necessary. The

*The Present Paper is Extracted from the Ph.D. Thesis by laleh jahanbakhsh, Entitled: "A study of the representation of national identity in adolescent illustrated book (Case Study: Fiction Books Participating in Four Biennial Top Books of the Cultural Association of Children and Adolescent Book Publishers in the 90s)".

Laleh jahanbakhsh

PhD. Student, Department of art research, Faculty of Art Studies and Theoretical Sciences, Tehran Art University Tehran, Iran, Corresponding Author.

L.jahanbakhsh@student.art.ac.ir

Hassan Soltani

Associate Professor, Department of painting, Tehran Art University, Tehran, Iran.

soltani@art.ac.ir

Date Received: 2022-08-25

Date Received: 2022-12-19

1-DOI: 10.22051/PGR.2022.41465.1155

purpose of this research is investigating the method of representing national identity in the depictions of research sample according to globalization phenomenon. The main question of this research includes this issue that how is the national identity represented in the depictions of this age group's books with regard to globalization phenomenon? The hypothesis of this research is based on this principle that Iranian illustrators, according to rich history of depiction in Iran, have used traditions of Iranian depictions in their pictures. Also, due to influences of globalization that has also surrounded Iran like other countries, they have also used global popular trends both in contents and in depictions. In this research that is extracted from the Ph.D. thesis of first author entitled "studying national identity representation in adolescent's illustrated books (case study: story books participated in four biennials of best books held by cultural association of children and adolescents' publishers in the 90s)". After considering important concepts of research which includes globalization phenomenon from viewpoint of transformationalists, concept of national identity and its main components in Iran, research samples are investigated so that the method of representing national identity in depictions of adolescents' books is determined. About research background, it should be told that there are different books and researches in the field of globalization and its influence on culture and art in which impacts of globalization on culture or other branches of figurative connection like poster, picture, and etc. have been discussed; but, a research on illustrated story books for adolescent age group that comprehensively considers issue of encountering globalization and national identity in Iran hasn't been performed yet. In this research, according to high number of research samples and that all these samples have participated in one of the most important conferences of publishers of children and adolescents'

book in Iran, an extended perspective of status of publishing book in this age group can be given to its addressees. Today, book illustration like other artistic fields, is influenced by globalization phenomenon. Influence of this issue besides contents, can be seen in implementing style of these works.

The method of this research is descriptive and analytic. In this research, for considering dimensions of globalization phenomenon, opinions of researchers in the field of globalization especially transformationalists have been used and the influence of this phenomenon on contents and book pictures of research sample is considered. Information was collected through library resources. Access to versions of studied books has been by field method and direct observation and photography. Study sample of this research is 170 story books written for adolescent and participated in biennial of cultural association of publishers of books for children and adolescents in 2017. This group of books is suitable for age group of A, B, C and overall age group of adolescents (almost 10 – 15 years old). Individuals of this age group, are in a period of their life that can understand more fundamental issues like national identity and its importance in the land where they live in. This biennial is one of the most important conferences hold for publishers of books specific to children and adolescents in Iran. Research approach is also globalization approach and particularly school of transformationalists, because, among different approaches toward globalization phenomenon, transformationalists' theories have the most overlap according to research question and hypothesis. This approach believes that globalization has caused a change of power relation within national and transnational levels. However, globalization has not caused the end of governments-nations as main political and cultural units. Yet, it is likely to cause global

convergence in culture; a viewpoint that we will also observe as a result of considering samples of this research.

The results showed that books of research sample have been under influence of global flows beside influences they got in contents. In the subject of contents, cases like family relation and issues, human's relation with environment, social problems like migration and identity crisis were from significant contents propounded in the books. Propounding such contents isn't related to a specific geographical point, and adolescents from all over the world can understand them. In the subject of form, the use of perspective in depictions and schools of thought, influence of west painting schools and flows (Cubism, expressionism, surrealism and ...), the use of colorful combinations under influence of web and digital space, influence of used spaces in prominent animes at the world level, were from significant attributes that illustrators have used in their depictions under influence of global flow impacts. On the other hand, we saw that globalization encouraged individualism and identity and increased minority movements and other forms of identification. On this side of globalization, we saw that global general culture did not try to eliminate differences, but, recognized differences and encouraged nations to manifest themselves. These nations can take a step in direction of globalization through engaging with themselves and utilizing common global flows; and indeed, influence of globalization projects according to local extension to social media and system that deliver cultural messages, has caused nationalism projects to have a more and better domain for presenting themselves and pull out themselves from margin. Also, we determined the most fundamental components that make identity and unite Iran's people in four categories: local identity or collective land; cultural identity; religious identity; historical identity. The study of pictorial features of research

sample indicated that beside using these components in contents of books, identity-forming attributes of Iranian illustration have been considered in the form and style of illustrations, and as we mentioned in theoretical literature, the most important identified attributes were using traditional plans, influence of Iranian miniature and traditional schools in design, coloring and finally objectivist view point. We have also observed that transformationalists insist that the governments which have applied closed cultural politics for minimizing foreign influence, are more exposed to threat of cultural globalization in contemporary age and believe that national cultural politics and innovation should be determined in line with new global conditions. This will be realized when governments and policy makers in the field of children and adolescents, besides accepting and identifying manifestations of globalization, consider recognizing and introducing components of national identity.

Keywords: Illustration, Adolescent Book, National Identity, Globalization